

Anna Rappe

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Spójrzmy na efektywność wiejskich gimnazjów

W Polsce 10 lat temu rozpoczęły pracę 3-letnie gimnazja i 6-letnie szkoły podstawowe. We wrześniu 1999 roku uruchomiono około 5400 gimnazjów (około – ponieważ występują pewne niezgodności między danymi MEN i GUS). Z tej liczby około 3240 gimnazjów działało samodzielnie, a reszta wspólnie ze szkołami podstawowymi.¹

Liczba gimnazjów od 1999 roku powiększyła się o blisko 1500 szkół. Do ponad 3500 gimnazjów w miastach i ponad 3400 gimnazjów na wsi uczęszczało w roku szkolnym 2008/09 prawie 1,5 miliona uczniów.

Nowelizacja ustawy o systemie oświaty (z 2004 roku) pozwala na bezterminowe współistnienie w jednym „zespole szkół” podstawówki oraz gimnazjum. W praktyce może to doprowadzić do zalegalizowania dziewięcioklasowej szkoły podstawowej. Szacuje się, że na wsi aż 68 proc. gimnazjów mieści się w tym samym budynku co podstawówka. W miarę upływu czasu (i odpływu dzieci) miało nastąpić ich rozdzielenie. Zawarcie w ustawie zgody na bezterminowy związek oznacza faktycznie – w warunkach wiejskich – ich połączenie. Należy o tym pamiętać, gdyż analizując efektywności pracy szkoły gimnazjalnej, często w szkołach wiejskich mówimy o trzyletnim okresie pracy tak naprawdę szkoły dziewięcioletniej. W zespołach szkół często uczą ci sami nauczyciele, a dla wielu uczniów nie następuje wzrost motywacji przy przejściu do innej szkoły.

Metoda EWD pozwala zmierzyć efektywność nauczania w danej szkole. W zespołach szkół EWD stanowi trzyletni wkład szkoły w wynik egzaminu (pomiędzy sprawdzianem a egzaminem gimnazjalnym), gdy tak naprawdę mamy do czynienia z 9-letnim cyklem nauczania szkoły.

W roku szkolnym 2008/2009 policzono jednoroczny wskaźnik EWD dla 6489 gimnazjów, z czego 3200 jest zlokalizowanych na wsi, co stanowi prawie połowę szkół.

Gimnazja zlokalizowane na wsi są rozmieszczone w 1868 gminach. W zdecydowanej większości gmin (59,7%) znajduje się jedno gimnazjum, w dwóch gminach województwa małopolskiego - Dębica gmina i Bochnia gmina - pracuje więcej niż 10 gimnazjów na wsiach.

¹ Modele edukacji dla potrzeb koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, *prof. dr hab. Rafał Piwowarski*, Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie.

Tabela 1. Terytorialne rozmieszczenie gimnazjów zlokalizowanych na wsi

Województwo	Liczba gimnazjów zlokalizowanych na wsi	Procent gimnazjów zlokalizowanych na wsi
dolnośląskie	126	4%
kujawsko-pomorskie	155	5%
lubelskie	285	9%
lubuskie	57	2%
łódzkie	181	6%
małopolskie	433	14%
mazowieckie	411	13%
opolskie	64	2%
podkarpackie	398	12%
podlaskie	93	3%
pomorskie	169	5%
śląskie	207	6%
świętokrzyskie	124	4%
warmińsko-mazurskie	114	4%
wielkopolskie	299	9%
zachodniopomorskie	84	3%
Polska	3200	100%

Najwięcej gimnazjów zlokalizowanych na wsi znajduje się w województwie małopolskim, mazowieckim i podkarpackim – powyżej 10 procent ogółu szkół. Na potrzeby tego artykułu wszystkie gimnazja wiejskie zostały podzielone na trzy grupy ze względu na wartość wskaźnika EWD w części humanistycznej w 2009 r. oraz na trzy grupy ze względu na wartość wskaźnika EWD części matematyczno-przyrodniczej w 2009 r.

Do **pierwszej** grupy należą szkoły, dla których wskaźnik EWD wraz z przedziałem ufności ma wartości ujemne, czyli szkoły o niskiej efektywności.

Do **drugiej** grupy zaliczono gimnazja, dla których odcinek łączący końce przedziałów ufności przechodzi przez oś dla której $EWD = 0$, czyli szkoły o przeciętnej efektywności.

W **trzeciej** grupie są szkoły, dla których EWD wraz z całym przedziałem ufności jest dodatnie, czyli szkoły o wysokiej efektywności.

Tabela 2. Liczba i procent szkół ze względu na wskaźnik efektywności

	Część humanistyczna			Część matematyczno-przyrodnicza		
	szkoły o niskiej efektywności	szkoły o przeciętnej efektywności	szkoły o wysokiej efektywności	szkoły o niskiej efektywności	szkoły o przeciętnej efektywności	szkoły o wysokiej efektywności
Liczba szkół	730	1770	700	658	1865	677
Procent szkół	23%	55%	22%	21%	58%	21%

Z tabeli można odczytać, że ponad połowa gimnazjów wiejskich zarówno w części humanistycznej, jak i matematyczno-przyrodniczej to szkoły o przeciętnej efektywności, ok. 1/5 stanowią szkoły o niskiej efektywności z obu części egzaminu, podobną część stanowią szkoły o wysokiej efektywności.

Następnie wyodrębniono wiejskie gimnazja, których efektywność (2009 r.) z obu części egzaminu była powyżej przeciętnej, przeciętna lub poniżej przeciętnej. Procentowa liczba takich gimnazjów została przedstawiona w tabeli 3.

Dla organów prowadzących i nadzorujących wymagające szczególnego zainteresowania i interwencji są te szkoły, które są nieefektywne z obu części egzaminu. Największy odsetek gimnazjów nieefektywnych z obu części egzaminu gimnazjalnego (ok. 20%) w roku 2009 był w województwach: dolnośląskim, opolskim i warmińsko-mazurskim. Szkołom tym potrzebna jest profesjonalna analiza wyników egzaminacyjnych, ewentualna pomoc specjalistyczna oraz monitoring pracy szkoły przez następne lata.

Tabela 3. Liczba i procent szkół w województwach o niskiej, przeciętnej i wysokiej efektywności z obu części egzaminu gimnazjalnego

Województwo	Liczba			Procent		
	szkoły o niskiej efektywności	szkoły o przeciętnej efektywności	szkoły o wysokiej efektywności	szkoły o niskiej efektywności	szkoły o przeciętnej efektywności	szkoły o wysokiej efektywności
dolnośląskie	25	98	3	19,8%	77,8%	2,4%
kujawsko-pomorskie	9	132	14	5,8%	85,2%	9,0%
lubelskie	24	243	18	8,4%	85,3%	6,3%
lubuskie	3	49	5	5,3%	86,0%	8,8%
łódzkie	8	150	23	4,4%	82,9%	12,7%
małopolskie	31	378	24	7,2%	87,3%	5,5%
mazowieckie	39	326	46	9,5%	79,3%	11,2%
opolskie	13	47	4	20,3%	73,4%	6,3%
podkarpackie	21	342	35	5,3%	85,9%	8,8%
podlaskie	5	83	5	5,4%	89,2%	5,4%
pomorskie	16	147	6	9,5%	87,0%	3,6%
śląskie	13	160	34	6,3%	77,3%	16,4%
świętokrzyskie	13	98	13	10,5%	79,0%	10,5%
warmińsko-mazurskie	22	88	4	19,3%	77,2%	3,5%
wielkopolskie	43	233	23	14,4%	77,9%	7,7%
zachodnio-pomorskie	14	61	9	16,7%	72,6%	10,7%
Polska	299	2635	266	9,3%	82,3%	8,3%

Najwięcej szkół wiejskich o wysokiej efektywności z obu części egzaminu w roku 2009 było w województwie śląskim, łódzkim i mazowieckim.

Przykład analizy dla powiatu krakowskiego

Gimnazja wiejskie powinny być analizowane, porównywane ze szkołami, które pracują w podobnym, czyli wiejskim środowisku. W większości gmin jest tylko jedna szkoła tego typu, dlatego organ prowadzący, jakim często jest Urząd Gminy, nie powinien porównywać wyników szkół pracujących w środowisku wiejskim ze szkołami z małych czy średnich miast.

Można natomiast dokonać porównania szkół o takiej lokalizacji na terenie powiatu, szczególnie wtedy, gdy gminy w tym powiecie mają podobne dochody i strukturę zatrudnienia ludności.

Powiat krakowski jest typowo rolniczym powiatem. Świadczy o tym struktura gruntów: grunty orne – 60,5%, sady – 2,3%, łąki – 7,3%, pastwiska – 2,5%, lasy i tereny leśne – 12,4%, pozostałe grunty i nieużytki – 15%. Wszystkie gminy powiatu krakowskiego mają podobny charakter.

W powiecie krakowskim uczniowie zdawali egzamin gimnazjalny w 39 wiejskich szkołach.

Tabela 4. Liczba szkół o różnej efektywności w powiecie krakowskim (2009 r.)

	Część humanistyczna			Część matematyczno-przyrodnicza		
	szkoły o niskiej efektywności	szkoły o przeciętnej efektywności	szkoły o wysokiej efektywności	szkoły o niskiej efektywności	szkoły o przeciętnej efektywności	szkoły o wysokiej efektywności
Liczba szkół	6	30	3	7	29	3

Szkół o niskiej efektywności z części humanistycznej było 6, natomiast z części matematyczno-przyrodniczej niska efektywność wystąpiła w 7 szkołach. Trzy gimnazja wykazały się ponadprzeciętną efektywnością z części humanistycznej i trzy z części matematyczno-przyrodniczej egzaminu. Zdecydowana większość gimnazjów wiejskich w powiecie krakowskim to szkoły o przeciętnej efektywności, wartość EWD z przedziałem ufności przechodzi przez oś $EWD = 0$.

Jeśli analizujemy wskaźniki EWD z obu części egzaminu, to niska efektywność z części humanistycznej oraz matematyczno-przyrodniczej wystąpiła w 2 gimnazjach: **Gimnazjum A** i **Gimnazjum B**. Nie było w 2009 roku w powiecie krakowskim gimnazjum wiejskiego, które miałyby efektywność ponadprzeciętną z obu części egzaminu gimnazjalnego.

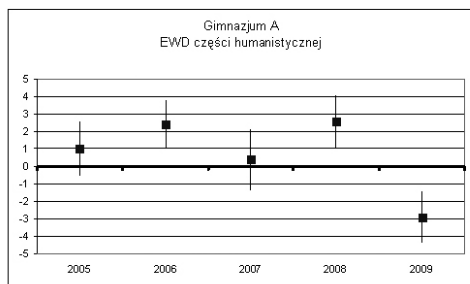
Warto przyjrzeć się tym dwóm wiejskim gimnazjom. Czy niska efektywność obu części egzaminu gimnazjalnego wystąpiła tylko w jednym roku, czy jest to tendencja trwała?

Gimnazjum A

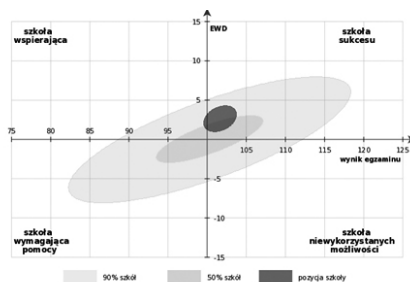
To zespół szkoły podstawowej i gimnazjum położony ok. 20 km od Krakowa. Gimnazjum jest szkołą dwuklasową. Z obu części egzaminu gimnazjalnego w 2009 roku szkoła ta osiągnęła bardzo niskie wartości EWD. Odmienny obraz szkoły przedstawia wykres trzyletniego EWD.

Część humanistyczna

EWD liczone przez 5 lat

EWD trzyletnie (2006-2008)

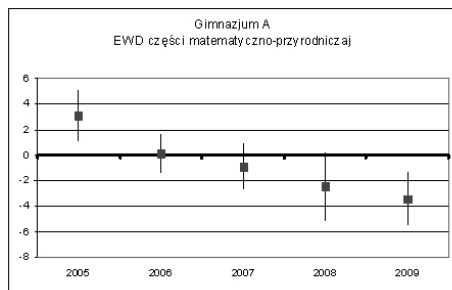

Szkoła A w części humanistycznej przez 4 lata osiągała efektywność przeciętną lub ponadprzeciętną. W roku 2009 nastąpiło zdecydowane obniżenie wartości EWD. O dobrej pracy szkoły przez poprzednie lata świadczy też wykres EWD trzyletniego. Można powiedzieć, że szkoła była na granicy „szkoły sukcesu”.

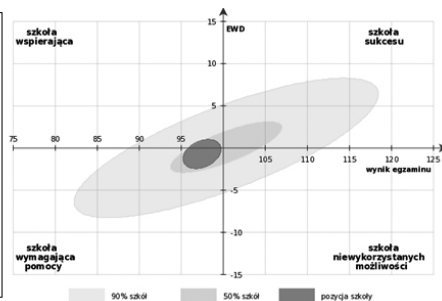
W szkole powinno się dokładnie przeanalizować znaczący spadek efektywności pracy w części humanistycznej w 2009 roku.

Część matematyczno-przyrodnicza

EWD liczone przez 5 lat

EWD trzyletnie (2006-2008)

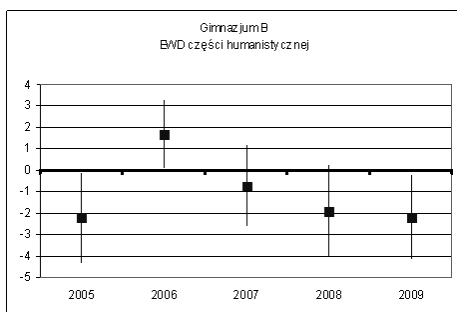
W części matematyczno-przyrodniczej w Gimnazjum A zwraca uwagę pogarszająca się efektywność pracy szkoły. Szkoła ta w roku 2005 miała ponadprzeciętny wskaźnik EWD, który z roku na rok osiągał niższe wartości. Trzyletnie EWD też ukazuje, że w szkole z przedmiotami matematyczno-przyrodniczymi występują poważne problemy. Szkole tej należy zapewnić pomoc specjalistów, którzy być może znajdą przyczynę niskich wyników i niskiej efektywności oraz pomogą zbudować „program naprawy szkoły”.

Gimnazjum B

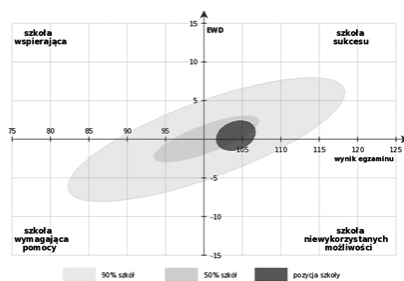
To również zespół szkoły podstawowej i gimnazjum położony ok. 12 km od Krakowa. W roku 2009 szkoła ta osiągnęła bardzo niskie wskaźniki z obu części egzaminu gimnazjalnego.

Część humanistyczna

EWD liczone przez 5 lat

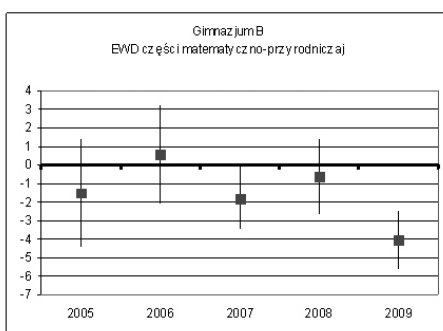
EWD trzyletnie (2006-2008)

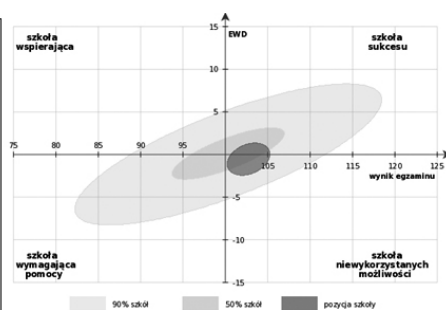
Szkoła B w części humanistycznej od roku 2006 osiąga coraz niższy wskaźnik EWD. Wykres trzyletniego EWD za lata 2007-2009 prawdopodobnie znajdzie się w obszarze „szkoły niewykorzystanych możliwości”. Systematyczny spadek efektywności wymaga podjęcia przez szkołę odpowiednich działań poprawiających efektywność nauczania.

Część matematyczno-przyrodnicza

EWD liczone przez 5 lat

EWD trzyletnie (2006-2008)

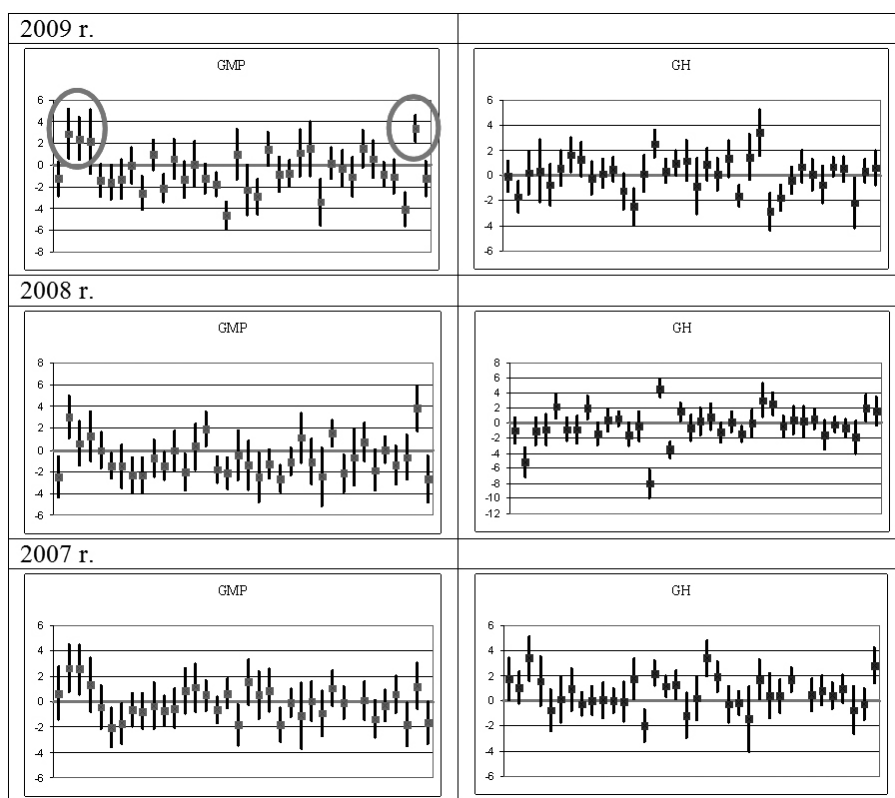

W części matematyczno-przyrodniczej szkoła miała najwyższą efektywność podobnie jak w części humanistycznej w roku 2006. Potem szkoła osiąga coraz niższe wskaźniki, aż w roku 2009 średni wynik uczniów tej szkoły z części matematyczno-przyrodniczej jest o 4 punkty niższy niż uczniów innych szkół o tym samym potencjale. Wykres trzyletniego EWD, części matematyczno-przyrodniczej, z lat 2007-2009 prawdopodobnie będzie w obszarze „szkoły niewykorzystanych

możliwości”. Również z przedmiotów matematyczno-przyrodniczych wydaje się konieczne podjęcie odpowiednich działań zwiększających efektywność pracy w Gimnazjum B.

W powiecie krakowskim występuje problem niskiej efektywności egzaminu gimnazjalnego w części matematyczno-przyrodniczej. Wiele szkół ma roczne wyniki EWD razem z przedziałem ufności, przez okres trzech lat poniżej zera. Przez trzy sesje egzaminacyjne zaledwie 4 szkoły na 36 (3 gimnazja są zbyt małe aby co roku wyznaczać wskaźniki EWD) mają praktycznie cały czas ponadprzeciętną efektywność z tej części egzaminu. Szkoły te zostały zaznaczone elipsami na wykresie z roku 2009.

Tabela 5. Jednoroczne wskaźniki EWD (2009-2006)

W części humanistycznej trudno zauważyć jakiegokolwiek tendencje, wyniki EWD wykazują bardzo dużą zmienność. Co prawda, każdego roku podobna liczba szkół ma ponadprzeciętną efektywność i efektywność poniżej przeciętnej, jednak najczęściej co roku są to inne szkoły.

Być może przyczyny należy upatrywać w tym, że są to stosunkowo niewielkie szkoły, średnia liczba uczniów zdających egzamin w szkole powiatu krakowskiego to 54 osoby.

Obserwacja **trzyletnich wskaźników EWD** (2006-2008), które są konstruowane dla trzy razy większej liczby zdających może lepiej pokazać tendencje występujące w stosunkowo małych gimnazjach. Analizując trzyletnie wskaźniki EWD (ze strony <http://cke.scholaris.pl/>) dla szkół wiejskich **powiatu krakowskiego**, można zauważyć, że zdecydowana większość to „szkoły neutralne” z obu części egzaminu.

W **części humanistycznej** egzaminu nie występują w tym powiecie szkoły wiejskie w obszarach „szkoły niewykorzystanych możliwości” i „szkoły wymagającej pomocy”. Natomiast 8 szkół w tej części egzaminu to „szkoły sukcesu”.

W **części matematyczno-przyrodniczej** wśród szkół wiejskich powiatu krakowskiego 2 są „szkołami niewykorzystanych możliwości”, 6 to „szkoły wymagające pomocy”, natomiast 6 szkół można nazwać „szkołami sukcesu”. Pozostałe gimnazja to „szkoły neutralne”.

Wnioski końcowe

- Pomimo występującego w Polsce niżu demograficznego (z roku na rok zdaje egzamin gimnazjalny coraz mniejsza populacja uczniów), zwiększa się liczba gimnazjów, szczególnie na wsiach. Od roku 2000 ich liczba powiększyła się o 1500 szkół.
- Powstaje coraz więcej zespołów szkół typu: szkoła podstawowa i gimnazjum; przedszkole, szkoła podstawowa i gimnazjum.
- Przy analizowaniu wyników pracy szkoły należy uwzględniać wszystkie dostępne wskaźniki. Ani analizy jednorocznych, ani trzyletnich wartości EWD nie dają pełnego obrazu efektywności pracy szkoły. Więcej informacji uzyskamy, korzystając z obu tych miar.
- Szkoły wiejskie mogą często korzystać z pomocy powiatowych ośrodków doskonalenia nauczycieli prowadzonych przez powiaty ziemskie. W Krakowie działa Powiatowy Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, którego misją jest **podnoszenie jakości pracy szkół i placówek oświatowych na terenie powiatu krakowskiego poprzez ustawiczne wspieranie rozwoju zawodowego nauczycieli w nich pracujących**.